

УДК 215: [001:061.27(100)](045)

Ярослав Стоцький

### НАУКА І РЕЛІГІЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ДІЯЛЬНОСТІ ЛАУРЕАТІВ НОБЕЛІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ (ЗА ВИНЯТКОМ НОБЕЛІАНТІВ ПРЕМІЇ МИРУ)

*У статті досліджено і коротко висвітлено біографії лауреатів нобелівських премій в областях фізики, хімії, фізіології та медицини, літератури, котрі були вихідцями зі священничих родин та тих, які отримали глибоке релігійне виховання із навчанням, проведено соціологічний аналіз їх релігійної і конфесійної приналежності. А також проаналізовано взаємозв'язок впливу науки на релігію і релігії н науку в людській історії.*

*Ключові слова: наука, релігія, віра, література, фізика.*

Щороку зростає зацікавленість особами, які отримали Нобелівську премію із визначених А. Нобелем галузей науки, їх видатними досягненнями у тій людській царині, впливом їх відкриттів на процес світової цивілізації, наскільки вони впроваджені у практичну діяльність людини, чи є вони початковими, фундаментальними чи такими, які розширюють шляхи до нових відкриттів у створенні надсучасних технологій. Але окрім акценту на наукові відкриття нобеліантів та їх вклад у гуманістичне інтроспекційне пізнання не тільки людиною самої себе, але історичних і психологічних процесів минулого у поєднанні із дійсністю, суспільство цікавить й безпосередня біографія життєвого шляху нобеліантів, їхнє коріння і виховання як науковців чи як літераторів. Такий спектр зацікавленості, власне, й актуалізує це дослідження, тим паче, що релігійний аспект у біографіях нобеліантів до цього часу окремо не досліджувався.

Тому об'єктом нашого дослідження є вивчення і аналіз біографій усіх 911 лауреатів нобелівських премій, а предметом – висвітлення біографій тих нобеліантів, які походять зі священничих родин, чи отримали релігійне виховання із навчанням, крізь призму вектора релігія-наука. Із цього випливає, що метою є аналіз біографій нобеліантів та філософсько-теологічні рефлексії щодо спільностей та відмінностей науки із релігією і релігії із наукою, світу розуму і світу віри, які потребують взаємно одне одного, щоб взаємно збагачуватися на благо прогресу людства як в технічно-технологічному вимірі, так і в гуманістичному.

Наукові відкриття здійснені у фундаментальних і прикладних галузях науки у ХХ – на початку ХХІ ст. корінним чином змінили контури і зміст людської життєдіяльності і в багатьох аспектах розкрили і прояснили наукову картину світу, що призвело до суттєвих трансформацій у всіх сферах буття людини. Тому в пізнанні таємниць природи, суспільства і людини важлива роль належить науці, бо її ступінь розвитку не тільки впливає на рівень добробуту народу, але й на локальні і стратегічні перспективи держави. Нобеліант із фізики Ф. Жоліо-Кюрі у зв'язку із цим зазначав: «Наука необхідна кожному народові. Наука відкриває тим, хто їй служить, грандіозні перспективи. Держава, яка не розвиває науку, неминуче перетворюється на колонію» [1, с. 6].

Полівекторну і глобальну роль науки, а також світове визнання, а заодно і матеріальну підтримку видатних учених розумів шведський інженер-хімік і підприємець Альфред Нобель (21.10.1833 – 10.12.1896 рр.), який весь свій накопичений капітал передав заснованому ним для цього фонду, який із 1901 р., згідно його заповіту від 27 листопада 1895 р., присуджує премії за видатні досягнення у галузі фізики, хімії, фізіології та медицини, боротьбі за мир. А у 1968 р., з ініціативи шведського банку та залученням до присудження Шведської королівської академії наук, була заснована премія з економіки пам'яті Альфреда Нобеля, яку вперше присвоєно у 1969 р. [2, с. ХХ].

Щоб вияснити вплив релігійного чинника на науку, а в нашому випадку, – на становлення як науковців значної кількості нобеліантів, висвітливо у загальному, дедукційному і порівняльному контексті властивості науки і релігії та наведемо конкретні приклади із біографій нобеліантів – духовних осіб, вихідців зі священничих родин та тих, котрі отримали глибоке релігійне виховання із навчанням. Наука – це сфера людської діяльності, скерована на відкриття нових знань про людину, суспільство, природу з метою вироблення системного розуміння світу шляхом спостереження, аналізу і дедукції. Тобто, наука – це процес, фундаментом якого є спостереження, досвід, розум. На сучасному рівні розвитку світу наше життя невіддільне від знань і технологій, які стали доступні завдяки науці, зокрема технологія (загальною) є наочною ілюстрацією дієвості науки, її практичної ефективності. Водночас, більшість релігійних систем також претендує на те, що їх вчення містять знання про природу світу і місце яке відведено у ньому людству. Але в релігії важливим є не тільки проникливий розум, але і благочестивість та відданість. Уявлення про світ, які нам пропонує і проповідує релігія, трактується як вічна істина. Натомість, «наукове розуміння

ставити під сумнів буквальне трактування багатьох традиційних релігійних доктрин, які сформульовані у донауковий період і мають передбачення, які наука не може підтримати» [3, с. 303]. Ці підходи витворили два основних перевороти у загальному світосприйманні. Перший – у XVI–XVII ст., коли середньовічне світосприймання поступилося світосприйманню, заснованому на фізиці Ньютона – що й стало початком сучасної науки. Слід зазначити, що світосприймання середньовічного християнства базувалося зокрема на Біблії та синтезі вчень Аристотеля (IV ст. до н.е.) і космології Птолемея Александрійського (II ст.), а також згодом праць Томи Аквінського (XIII ст.), який витлумачив вчення Аристотеля і зробив його складовою частиною християнського мислення. Та все ж незважаючи на те, що середньовічна натурфілософія тяжіла над наукою, все ж у неї поступово розвивалася тенденція до вивчення емпіричних фактів. «Ньютон та багато інших вчених, які внесли свій вклад у науку, були віруючими людьми і, зрозуміло, не вважали, що своєю працею підривають існування релігії. Бога вони розглядали як автора двох книг – Біблії і книги природи, кожна із яких корисно вивчати і кожна із яких несе на собі відбиток Його слави» [3, с. 312].

Отже, це не суперечило християнському вченню, яке трактувало, що Бог створив світ раціональним і впорядкованим, тому його можна досягнути розумом, тобто людству була дана влада над Землею, щоб воно підпорядкувало її собі. А звідси випливає, що люди можуть розвивати науку, створювати технології і це не буде якимось насильством над Божим світом.

Наступний переворот світосприймання, як зазначає М. Томпсон, пов'язаний із квантовою теорією і теорією відносності, які були сформульовані на початку XX ст. і фундаментально змінили уявлення про будову Всесвіту [3, с. 313]. Людство відкрило двері Всесвіту у якому простір і час, енергія і матерія залежить один від одного. А також стало відомо, що у Всесвіті існують чотири основні сили: гравітація, електромагнетизм, сильні і слабкі ядерні взаємодії. Світ, який відкрила наука XX ст., рефлексує про те, що і ньютонівське світосприймання і релігійні аргументи, які розвинулися поряд із ним, є обмеженими. Але і релігія, і наука заявляють, що вони досліджують реальність і твердять про те, що є істинним [3, с. 317].

Наука працює на основі раціонального дослідження емпіричних фактів і цей процес може, наприклад, складатися із таких етапів: спостереження і геурістика даних, формування гіпотези на основі зібраних даних, проведення експериментів з метою перевірки гіпотези, розроблення теорії, яка пояснює результати експериментів, прогнозування на основі теорії, верифікація – перевірка теорії шляхом постановки нових експериментів. Натомість релігії не властиві такі методи для досягнення її вірувань. Для її методології базою є, як твердить М. Томпсон, три джерела: одкровення – віра в те, що Бог безпосередньо відкриває істину людству; особистий досвід, пов'язаний із полівекторною сферою релігійних почуттів; натуральна (природнича) теорія, тобто аргументація на користь конкретних положень віри, заснованої на розумі та спостереженні [3, с. 323–324].

Звідси випливає, що основною рисою, яка відрізняє науковий метод від релігійного, є те, що релігія вірить у конкретне уявлення про світ, тоді як наука вірить у процес, за допомогою якого формуються, оцінюються і модифікуються уявлення про світ. Тобто, «наука – це метод, релігія – це відданість певному уявленню» [3, с. 325]. Але і релігія, і наука виражають одне і те ж глибоке прагнення зрозуміти і сприйняти у досвіді Всесвіт і наше місце в ньому.

Проаналізуємо, спираючись на біографії лауреатів Нобелівської премії із фізики, хімії, фізіології та медицини, літератури, миру за 1901–2016 рр. і на біографії лауреатів премії із економіки пам'яті Альфреда Нобеля (1969–2016 рр.), скільки із них були вихідцями чи із родин священнослужителів, чи самі безпосередньо були духовними особами, зазначаючи при цьому короткий зріз їх біографій та заслуги і тим самим у такий спосіб пов'язуючи релігію і науку.

Отже, сумарно, лауреатами цих двох премій у зазначені вище роки були 911 осіб. Нобеліантами із священничих родин були 29 осіб, духовними особами – 7, окрім них глибоке релігійне виховання із навчанням отримали 20 осіб, а також лауреатами одночасно стали 2 релігійні організації однієї конфесії – квакерів. Але, слід зазначити, що лауреати премії із економіки не увійшли в контекст нашого дослідження, так як дотику із зазначених аспектів ніхто із них не мав.

Хронологічно і за галузями із коротким біографічним описом висвітлимо лауреатів із зазначених груп за винятком лауреатів премії Миру, бо це є окремою темою дослідження. Отже, нобеліантами зі священничих родин з літератури були: Б'єрнстєрне Б'єрнсон (1832–1910 рр.) – норвезький поет, драматург, прозаїк і журналіст був старшим із шести синів лютеранського пастора Педера Б'єрнсона і дочки комерсанта Елізи Б'єрнсон [2, с. 214]. У 1903 р. нагороджений Нобелівською премією із літератури «за благородну високу і різнобічну поезію, яка завжди відзначалася свіжістю натхнення і рідкісною чистотою духу», а також «за епічний і драматичний талант» [4, с. 23].

Рабіндранат Тагор (1861–1941 рр.) – індійський поет, народився в Калькутті і був молодшим із чотирнадцяти дітей у відомій і багатій сім'ї. Його батько, Махаріші Дебендранат Тагор був

брахманом, який часто здійснював паломництво до святих місць Індії. Його мати, Сарада Деві, померла, коли Тагору було 14 років [5, с. 460–462]. У 1913 р. отримав Нобелівську премію із літератури «за глибоко чутливі, оригінальні й прекрасні вірші, в яких з винятковою майстерністю виразилось його поетичне мислення, що стало, за його словами, частиною літератури Заходу» [4, с. 49].

Карл Адольф Геллеруп (1857–1919 рр.) – данський романіст і драматург, народився в Рохольті (Родольті) у сім'ї Анни (Фібігер) Геллеруп і Карла Адольфа Геллерупа, лютеранського священика, який помер, коли хлопчику було 3 роки. Тоді Карла привіз в Копенгаген кузен його матері ЮхансФібігер, священик, теолог і поет, який суттєво вплинув на юного Карла [2, с. 379]. У 1917 р. Геллеруп удостоївся Нобелівської премії «за різноманітну поетичну творчість і високі ідеали» [2, с. 381]. Разом із ним премію отримав Хенрік Понттопідан – також данець, що було політичним рішенням Шведської академії, щоб показати нейтралітет Швеції і її дружні зв'язки із Данією.

Хенрік Понттопідан (1857–1943 рр.) – данський романіст, народився у Фредерісії на Ютландському півострові і був четвертою дитиною із шістнадцяти дітей у сім'ї Дінеса Понттопідана і його дружини Марії (Оксенбйол). Його батько був лютеранським священиком із стародавнього роду данських учених і пресвітерів [5, с. 237–238]. У 1917 р. разом з Карлом Геллерупом удостоївся Нобелівської премії із літератури «за правдивий опис життя сучасної Данії» [5, с. 240].

Герман Гессе (1877–1962 рр.) – німецький романіст, поет, критик і публіцист народився у сім'ї місіонерів-пієтистів (пієтизм – протестантський напрям) та видавців богословської літератури у м. Кальв у Вюртемберзі. Його батько Йоханнес Гессе і мати Марія (Гундерт) тривалий час були місіонерами в Індії [2, с. 343]. У 1946 р. Г. Гессе присуджена Нобелівська премія «за натхненну творчість, у якій найбільшою очевидністю проявляються класичні ідеали гуманізму, а також за блискучий стиль» [2, с. 345].

Шмуель Йосеф Агнон (1888–1970 рр.) – ізраїльський прозаїк, народився у м. Бучач (нині райцентр Тернопільської області України). Його батько, Шолом Мордехай Галеві Чачкес за професією був торговцем хутра, а за освітою – рабином. Мама – Есфір (Фарб) була доволі начитаною жінкою [2, с. 1]. У 1966 р. став лауреатом Нобелівської премії «за глибоко оригінальну майстерність оповіді, нав'язу єврейськими народними мотивами» [2, с. 2]. Разом із ним премію отримала німецька поетеса єврейського походження Неллі Закс [2, с. 459–460].

Ісаак Башевіс Зінгер (1904–1991 рр.) – американський прозаїк польського походження, народився у с. Леоцині під Варшавою. Його батько, Пінчоз-Мендель Зінгер, був рабином-хасидом, а мати Батшеба (Зільберман), була дочкою ортодоксального рабина [2, с. 466]. У 1978 р. І. Зінгеру присуджена Нобелівська премія з літератури «за емоційне мистецтво розповіді, закорінене в польсько-єврейській культурній традиції, яке водночас порушує загальнолюдські проблеми» [4, с. 307].

Від'ядхар Сураджпрасад Найпол (1932 р.) – за походженням індієць, народився у м. Порт-оф-Спейн (Тринідад і Тобаго). Після 18 років переїхав до Англії, де мешкає донині. Його дід, який переїхав у Тринідад із Індії, належав до вищої касті індуїзму – брамінів [4, с. 440; 6]. У 2001 році В. Найполу присуджено Нобелівську премію «за тонку оповідну майстерність і непохитну чесність у творах, котрі примушують читача задуматися про існування пригнічених культур» [4, с. 442].

Перл Бак (1892–1973 рр.) – американська письменниця, народилася в м. Хілсборо (штат Західна Вірджинія). Її батько, Абсалом Сайдек-Стрікер, був пресвітеріанським місіонером, ученим, перекладачем Біблії (Септуагінти) на китайську мову, тривалий час проживав у Китаї, а мати – Кароліна (Сталтінг) була освіченою жінкою, мандрівницею, яка дуже любила літературу [2, с. 50]. Спочатку освітою П. Бак займалися її мати і наставник-китаєць, який був конфуціанським ученим. Після закінчення коледжу у Вірджинії в 1914 р. вона повернулася у Китай, де кілька років працювала викладачем у пресвітеріанській місії. У 1938 р. П. Бак одержала Нобелівську премію «за глибокий і правдивий епічний опис життя селян у Китаї і за біографічні шедеври» [4, с. 135].

Також Нобелівської премії із літератури удостоїлися такі письменники, які отримали глибоке релігійне виховання із навчанням: Вільям Батлер Єйтс (1865–1939 рр.) – ірландський поет і драматург, народився у Дубліні. Його батько, Джон Батлер Єйтс, син протестантського (англіканського) священика, був художником. У Єйтс у 1896 р. став членом протестантської ліги дрібномаєткового дворянства [2, с. 483]. Усе життя цікавився окультизмом. Належав до Герметичного товариства для вивчення таємних знань, східних релігій, таємних релігійних сект та орденів. Згодом очолив це товариство, але у 1880-х рр. приєднався до Теософічного товариства в Дубліні, через кілька років вийшов із нього, повернувшись до окультизму і ввійшов у 1890 р. в таємний Орден Золотої Зорі. У 1923 р. удостоївся Нобелівської премії «за натхненну поетичну творчість, котра відтворює у високохудожній формі національний дух Ірландії» [4, с. 75].

Андре Жід (1869–1951 рр.) – французький романіст, есеїст і критик, народився у Парижі в сім'ї нащадків гугенотів. Його батько, Поль Жід, був професором історії права Паризького університету. Після смерті батька у 1880 р. А. Жід виховувався мамою Жюлеттою (Рондо), яка була кальвіністкою. Згодом навчався у протестантській середній школі в Парижі і вже у шкільні роки вирішив стати письменником [2, с. 447]. У 1947 р. А. Жід удостоївся Нобелівської премії із літератури «за глибокі й художньо вартісні твори, в яких людські проблеми й обставини змальовані з безстрашною любов'ю до істини та глибокою психологічною проникливістю» [4, с. 151].

Іво Андрич (1892–1975 рр.) – югославський поет і прозаїк, автор романів і оповідань, народився у с. Долак біля Травника в Боснії у сім'ї ремісника. У трирічному віці, після смерті батька, із матір'ю переїхав до Вишеграда, де отримав строге католицьке виховання [2, с. 26]. У 1961 р. І. Андрич удостоївся Нобелівської премії з літератури «за силу епічного дару, яка дозволила якнайповніше розкрити людські долі й проблеми, пов'язані з історією його країни» [4, с. 215];

Генріх Белль (1917–1985 рр.) – німецький прозаїк і новелліст, народився у Кельні в сім'ї столяра-червонодеревника Віктора Белля і Марії (Херманнс) Белль. Його предки були біженцями із Англії як ревниві католики, які переслідувалися Англканською Церквою, тому в сім'ї панував глибокий католицький дух [4, с. 95]. У 1972 р. отримав Нобелівську премію «за творчість, у якій широке охоплення дійсності сполучене з високим мистецтвом творення характерів і яка стала вагомим внеском у відродженні німецької літератури» [4, с. 282].

Нагіб Махфуз (1911–2006 рр.) – перший арабомовний нобеліант, єгипетський прозаїк, народився у Каїрі в сім'ї службовця. У дитинстві закінчив ісламську релігійну школу-куттаб. Писав на різні теми, в тому числі й на історичні та релігійні, у його доробку понад сорок романів, багато збірок, драматичних творів. У 1988 р. став лауреатом Нобелівської премії «за прозорий реалізм і багатство відтінків арабського оповідання, яке має значення для всього людства» [4, с. 357; 6].

Імре Кертес (1929 р.) – угорський прозаїк, народився у Будапешті в єврейській сім'ї із глибокими юдейськими традиціями. Пройшов жахіття Освенціма й Бухенвальду і це пережиття – Голокост, є головною темою його творів. У 2002 р. йому присуджено премію Нобеля «за сукупний внесок у світову літературу», «за те, що у своїй творчості відповідає на запитання про те, як індивід може продовжити жити і мислити в епоху, коли суспільство активніше підпорядковує собі особу», «за творчість над варварським свавіллям історії» [4, с. 451; 6].

Лауреатами Нобелівської премії із фізики були такі вихідці із родин священнослужителів. Пітер Зеєман (1865–1943 рр.) – нідерландський фізик, народився в с. Зоннемайрі у сім'ї лютеранського священика Катарінуса Форандінуса Зеємана і його дружини Вільгельміни (Ворст) Зеєман. У 1902 р. Нобелівська премія з фізики присуджена П. Зеєману спільно із Хендріком Лоренцом «як визнання видатного внеску, який вони внесли своїми дослідження впливу магнетизму на випромінювання» [2, с. 461–463].

Роберт Е. Міллікен (1868–1953 рр.) – американський фізик, народився у Моррісоні (штат Іллінойс) у сім'ї священика Конгрегаціоналістської церкви Сайласа Франкліна Міллікена і Мері Джейн (Ендрюс) Міллікен – колишнього декана жіночого відділення коледжу Оліве в Мічигані. Р. Е. Міллікен у 1923 р. удостоївся Нобелівської премії «за роботи із визначення елементарного електричного заряду і фотоелектричному ефекті» [5, с. 79–81].

Артур Комптон (1892–1962 рр.) – американський фізик, народився у Вустері (штат Огайо) в сім'ї пресвітеріанського священика, професора філософії і декана Вустерського коледжу Еліаса Комптона і Отелії Кетрін (Огспургер) Комптон. А. Комптон у 1927 р. отримав Нобелівську премію «за відкриття ефекту, який названо його іменем» разом із Ч. Вільсоном. Тобто, А. Комптон за допомогою рентгенівського спектрометра У. Брегга провів точні виміри довжини хвилі рентгенівських променів, розсіяних на мішені. Він виявив, що розсіяне випромінювання буває двох видів: в одного довжина хвилі співпадає із довжиною хвилі первинного випромінювання, а друге володіє більшою довжиною хвилі. Збільшення довжини хвилі, яке стало відоме, як «ефект Комптона», було пропорційне куту розсіювання [2, с. 568–571].

Ернест Уолтон (1903–1995 рр.) – ірландський фізик, народився в Дангарвані (графство Уотерфорд) і був сином Джона Артура Уолтона, методистського священика, і Анни Елізабет (Сінтон) Уолтон. У 1915–1922 рр. навчався у методистському коледжі в Белфасті. Е. Уолтон поділив у 1951 р. Нобелівську премію з Д. Кокрофтом «за дослідницьку роботу із перетворення атомних ядер за допомогою штучно прискорюваних атомних частинок» [5, с. 535–536].

Полікарп Куш (1911–1993 рр.) – американський фізик, народився в Бланкенбурзі (Німеччина) у сім'ї лютеранського пресвітера-місіонера Йогана Матіаса Куша і Генрієтиван дер Хаас. Через рік після народження сина сім'я емігрувала в США і поселилася у Клівленді (штат Огайо). У 1955 р. П. Куш удостоївся Нобелівської премії спільно із Уіллісом Ю. Лембом «за точне визначення магнітного моменту електрона» [2, с. 628–630].

Нобеліянтами із фізики, які отримали релігійне виховання і навчання були: Ізидор Айзек Рабі (1898–1988 рр.) – американський фізик, народився в Риманові (колишня Австро-Угорська імперія, нині Польща) у сім'ї робітника Давида Рабі і Жени (Тейг) Рабі. Незабаром сім'я емігрувала в США (м. Нью-Йорк). Його батьки були глибоко релігійними євреями-хасидами і сам він уже із трьох років почав відвідувати релігійну школу. Батьки мріяли, що він стане рабином, але його справжнім покликанням стала фізика. У 1944 р. І. А. Рабі удостоївся Нобелівської премії «за резонансний метод вимірювання магнітних властивостей атомних ядер» [5, с. 256–258].

Еуген Пол Вігнер (1902–1995 рр.) – угорсько-американський фізик, народився в Будапешті у сім'ї Антала Вігнера, представника ділових кіл і Елізабет (Айнхорн) Вігнер. У 1920 р. закінчив лютеранську школу. У 1930 емігрував у США, де пов'язав свою долю із Прістонським університетом. Е. П. Вігнер отримав Нобелівську премію у 1963 р. «за його внесок в теорію атомного ядра і елементарних частин, особливо за допомогою відкриття і застосування фундаментальних принципів симетрії». Він розділив премію з Марією Гьопперт-Майер і Й. Хансом та Д. Йенсенем [2, с. 252–254].

Клод Коен-Таннуджі (1933 р.) – французький фізик, народився в м. Константині (Алжир) у сім'ї з глибокими юдейськими традиціями. У 1997 р. удостоївся Нобелівської премії «за створення методів охолодження і захоплення атомів лазерними променями» [6].

Нобеліянтами із хімії, які є вихідцями із родин священнослужителів були: Гарольд Клейтон Юрі (1893–1981 рр.) – американський хімік, народився в Уолкертоні (штат Індіана) у сім'ї Кори Ребеки (Рейноул) і Семуела Клейтона Юрі. Його батько був священником (католицьким) і шкільним учителем, помер, коли Гарольду було шість років і його мати вийшла заміж вдруге і також за священника. У 1934 р. Г. Юрі присуджена Нобелівська премія «за відкриття важкого водню» [5, с. 845–846].

Карл Ціглер (1898–1973 рр.) – німецький хімік-органік, народився в Хельсі, у сім'ї Луїзи (Ралл) Ціглер і Карла Ціглера, лютеранського священника. У 1963 р. К. Ціглеру спільно із Джуліо Натта була присуджена Нобелівська премія із хімії «за відкриття в області хімії і технології високомолекулярних полімерів» [5, с. 700–703].

Пол Джон Флорі (1910–1985 рр.) – американський хімік, народився в м. Стерлінзі (штат Іллінойс) в сім'ї Езри Флорі, священника-педагога (католицького) і Марти (Брумбай) Флорі, учительки. У 1974 р. П. Флорі вручена Нобелівська премія «за фундаментальні досягнення в галузі теорії і практики фізичної хімії макромолекул» [5, с. 572–575].

Хідекі Шіракава (1936 р.) – японський хімік, народився в Токіо у сім'ї лікаря Хатзутару і дочки буддистського священника Фуйуно. Х. Шіракава у 2000 р. нагороджений Нобелівською премією «за відкриття і розроблення полімерів-провідників» спільно із А. Мак-Діармідом і А. Хігером [6].

Венкатраман Рамакрішнан (1952 р.) – англійський хімік, народився в м. Чідамбарам на півдні Індії, у сім'ї, яка належала до касты брахманів. У 2009 р. отримав Нобелівську премію із хімії «за дослідження структури і функцій рибосом» [6].

Також нобеліянтами із хімії, які отримали релігійне виховання і навчання були: Артур Гарден (1865–1940 рр.) – англійський хімік, народився у Манчестері у сім'ї бізнесмена Альберта Тайсса Гардена і Ельзи (Макалістер) Гарден. Його батьки були дуже набожними, які виховували своїх дев'ятьох дітей в релігійній консервативній пуританській атмосфері, у якій не визнавали святих, постів, багатьох релігійних християнських свят, наприклад, засуджувалося навіть святкування Різдва. У 1929 р. А. Гардену спільно із Хансом фон Ейлер-Хельпіном вручена Нобелівська премія з хімії «за дослідження ферментації цукру і ферментів бродіння» [2, с. 310–312].

Фредерік Жоліо (1900–1958 рр.) – французький фізик, народився в Парижі у сім'ї комерсанта Анрі Жоліо і Емілії (Родерер) Жоліо, яка походила з багатой протестантської (лютеранської) родини із Ельзасу. У 1935 р. Ф. Жоліо і його дружині Ірен Жоліо-Кюрі спільно присуджена Нобелівська премія із хімії «за виконаний синтез нових радіоактивних елементів» [2, с. 451–453].

Роберт Робінсон (1886–1975 рр.) – англійський хімік, народився в маєтку Раффферд, неподалік від Честерфілда (графство Дербішир) у сім'ї Уільяма Бребері Робінсона і його другої дружини Джейн (Дейвінпорт) Робінсон. Сім'я Робінсонів вела успішний бізнес із виробництва перев'язочних матеріалів та сповідувала конгрегаціоналізм. Після закінчення середньої школи Р. Робінсон поступив у Фалнекську школу, якою керувала релігійна громада моравських (чеських) братів. У 1947 р. Р. Робінсону присуджена Нобелівська премія із хімії «за дослідження рослинних продуктів великої біологічної важливості, особливо алкалоїдів» [5, с. 306–308].

Чарльз Педерсен (1904–1989 рр.) – американський хімік, народився в Пусані (Корея). Його батько, Брід Педерсен, норвезький морський інженер, згодом залишив морську справу і став інженером-механіком в копальнях на території сучасної Північної Кореї, а мати – Такію Ясуї, японка, займалася торгівлею в Кореї. Оволодівши англійською мовою, Чарльза у віці 8 років відправили в Японію, де він навчався у школі при жіночому монастирі в Нагасакі, а через два роки

він почав навчатися у католицькому коледжі Святого Джозефа, де отримав середню освіту. У 1987 р. науково-дослідницька праця Ч. Педерсенбула відзначена Нобелівською премією спільно із Д. Крамом і Ж.-М. Леном «за розроблення і застосування молекул із структурно специфічними взаємодіями з високою селективністю» [6].

Джордж Ола (1927 р.) – американський хімік, народився у Будапешті у сім'ї Магди Красзнаї і Юліуса Оли, який був адвокатом. Середню освіту здобув у католицькій гімназії в Будапешті. Після жовтня 1956 р. разом із сім'єю емігрував у Лондон, а в 1957 р. – у Канаду, в 1964 р. у США. Нобелівська премія була присуджена Ола у 1994 р. «за внесок в хімію карбокатионів», тобто, відкриття Ола ініціювали виникнення нової гілки органічної хімії і привели до створення нових палив і високооктанового бензину [6].

Лауреатами Нобелівської премії із фізіології та медицини були такі вихідці із родин священнослужителів: Іван Павлов (1849–1936 рр.) – російський вчений-фізіолог, народився в Рязані. Його мама, Варвара Іванівна, походила із сім'ї православного священника, а батько, Петро Дмитрович, був священником Російської Православної Церкви (далі – РПЦ), який служив спочатку в бідній парафії, але завдяки своїй пастирській старанності згодом став настоятелем одного із найкращих храмів Рязані. І. Павлов спочатку відвідував початковий курс духовної семінарії, а в 1860 р. поступив у Рязанське духовне училище, а після того, як російський уряд дозволив студентам духовних семінарій продовжувати навчання у світських учбових закладах, І. Павлов поступив в Петербурзький університет на природознавче відділення, а після його закінчення – на третій курс Медично-хірургічної академії в Санкт-Петербурзі. У 1904 р. І. Павлов нагороджений Нобелівською премією із фізіології і медицини «за роботу із фізіології травлення, завдяки якій сформовано більш якісніше розуміння життєво важливих аспектів цього питання» [5, с. 185–187].

Джон Дж. Р. Маклеод (1876–1935 рр.) – шотландський фізіолог, народився в Ключі, неподалік від Данкелда (графство Пертшир), у сім'ї Джейн Гатрі (Макуолтер) Маклеод і Роберта Маклеода, священника (пресвітеріанського). У 1923 р. Д. Маклеод отримав Нобелівську премію спільно із Фредеріком Бантінгом «за відкриття інсуліну» [5, с. 13–16].

Уільям Паррі Мьорфі (1892–1987 рр.) – американський лікар і патолог, народився в Стуггоні (штат Вісконсін) у сім'ї Рози Анни (Паррі) Мьорфі і Томаса Френсиса Мьорфі, католицького священника. У 1934 р. У. Мьорфі спільно з Джорджем Р. Майнотом і Джорджем Х. Уїплом були нагороджені Нобелівською премією «за відкриття, пов'язані з розробленням методу лікування перніціозної анемії із застосуванням печінки» [5, с. 65–67].

Джошуа Ледеберг (1925–2008 рр.) – американський генетик, народився в Монклере (штат Нью-Джерсі) у сім'ї рабина Цві Хірша Ледеберга і Естер Ледеберг (Голденбаум). У 1958 р. Д. Ледебергу присуджена Нобелівська премія із фізіології і медицини «за відкриття, дотичні до генетичної рекомбінації і організації генетичного матеріалу в бактерій». Друга половина премії була присуджена Д. Білду і Е. Тейтему «за відкриття, дотичні до ролі генів в специфічних біохімічних процесах» [2, с. 670–672].

Джон Бішоп (1936 р.) – американський лікар, народився в Йорку (Пенсільванія) в сім'ї лютеранського священника. У 1989 р. отримав Нобелівську премію із медицини, «за відкриття кліткової природи ретровірусних онкогенів» [6].

Нобеліянтами із фізіології та медицини, які отримали релігійне виховання і навчання були: Крістіан Де Дюв (1917–2013 рр.) – бельгійський біохімік, народився в Темз-Діттоні (передмістя Лондона). Його батьками були Мадлен Де Дюв (Пангс) і Альфонс Де Дюв – бельгійські громадяни, які знайшли притулок у Великобританії під час Першої світової війни. У 1920 р. сім'я повернулася в Бельгію і поселилася в Антверпені; тут Крістіан отримав освіту на французькій і фламандській мовах. У 1934 р. він поступив у Католицький університет в Лувені – єзуїтську школу із гуманітарним нахилом. У 1974 р. Де Дюву спільно з Альбером Клодом і Джорджем Е. Паладе присуджена Нобелівська премія із фізіології та медицини «за відкриття, які стосуються структурної і функціональної організації клітини» [2, с. 393–396].

Ерік Вішаус (1947 р.) – американський біолог, народився в м. Саут-Бенд (штат Індіана). У 14 років почав відвідувати католицьку початкову школу, а після її закінчення навчався у Вищій католицькій школі. У 1995 р. Е. Вішаус спільно з Едвардом і Крістіаною Нюсляйн-Фольхард отримав Нобелівську премію із фізіології та медицини «за відкриття, які стосуються генетичного контролю на ранніх стадіях ембріонального розвитку» [6].

Але перш ніж перейти до соціологічного аналізу досліджуваного релігійного аспекту, слід вияснити конфесійну приналежність таких лауреатів, як: Вільям Єйтс, Гарольд Юрі, Пол Флорі, Фредерік Жоліо, Джон Маклеод. Це пов'язано із тим, що у їх біографіях не виявлено, у якій конфесійній сім'ї вони народилися. Ця проблема зумовила застосувати географічний метод, щоб від так званої «приблизної версійності» наблизитися до точного визначення конфесійності

зазначених лауреатів, хоча в цьому випадку похибка ймовірна. Тому, спираючись на зазначений метод, до біографій перелічених семи лауреатів внесено уточнення.

Висвітлені, у короткому зрізі, біографії зазначених лауреатів Нобелівської премії, дають нам можливість згрупувати їх в кількісному вимірі за галузями. Отож, у галузі літератури лауреатами були 9 вихідців із священничих родин і 6, які отримали глибоке релігійне виховання із навчанням; у галузі фізики, відповідно 5 і 3; у галузі хімії – 5 і 5; у галузі фізіології та медицини – 5 і 2. Із коротких штрихів до поданих біографій лауреатів Нобелівських премій із літератури, фізики, хімії, фізіології та медицини випливає, що 24 були вихідцями із священничих родин, а 16 отримали глибоке релігійне виховання із навчанням. Загалом аналіз біографій усіх лауреатів із зазначених галузей науки упродовж 1901–2016 рр. виявив саме таку кількість – 40 осіб, які мали безпосередню або відносну дотичність до релігії у дитинстві чи в юнацькі роки, що й зафіксовано у їх біографіях. Дозволимо припустити, що релігійний чинник відіграв не останню роль у їх літературній творчості чи у наукових відкриттях і досягненнях.

Проаналізуємо до яких релігій і конфесій належали ті 40 лауреатів. Отож, у цьому контексті дослідження, належали до християнства 29 осіб, за напрямками: 19 – до протестантизму (9 лютеран, 3 пресвітеріани, 2 конгрегаціоналісти і по одному до пієтизму, англіканства, кальвінізму, методизму і пуританізму); 9 – до римо-католицизму та 1 – до православ'я (РПЦ). До інших релігій належали: 6 – до юдаїзму (хасидизм), 3 – індуїзму, 1 – ісламу та 1 – буддизму. Із цього аналізу випливає, що переважали лауреати християнського віровчення, зокрема – протестантизму, а в ньому – лютеранства, до речі, лауреатів лютеран було стільки ж скільки лауреатів римо-католиків. Після них за чисельністю йдуть віруючі юдейського віровчення. Тобто, це засвідчує, що на науку і культуру мали значний вплив юдейські і християнські релігійно-світоглядні традиції.

Людина наділена розумом і прагне постійно його розвивати чи із своїх власних потреб, чи із потреб суспільно-формаційних, навіть випереджуючи розвиток суспільства, не задовольняючись його статичним станом, надаючи йому динамічності завдяки новим відкриттям оточуючої його природи і самої себе і таким чином впливаючи на розвиток людського світу. Цей внутрішній невгамовний динамізм людини зумовлює її шукати нові рішення і пізнання, ігноруючи те, що людина не має будь-якого вродженого прагнення до прогресу, наприклад, у сфері науки. Але цей внутрішній поштовх до всебічного пізнання, ще з того часу, коли людина була вигнана із раю, втратила єдність із природою, стала, по суті, вічним пілігримом, змушує її йти вперед і пізнавати та відкривати непізнане, щоб отримати відповідь на до того незнане у просторі свого знання і тим самим досягнути гармонії із природою, людьми, самою собою. А це людина досягає передусім за допомогою мислення, конструюючи у свідомості загальну картину світу, щоб пізнати його і себе в ньому в усіх сферах буття, щоб знайти рівновагу для себе у духовному і матеріальному. «Відданість меті, ідеї чи силі, яка перевершує людину, – такої, як Бог, – є виявом такої потреби у повноті життя» [9, с. 160].

Міркуючи про те, які релігія дає можливості людині для розкриття її психологічних і розумових здібностей, наскільки вона впливає на суспільний прогресивний поступ в етиці, моралі і науці, – не можемо ці аспекти досліджувати, спираючись на загальне – релігія. З іншого боку, виходячи із нашої теми, недоцільно в цьому контексті аналізувати усі типи релігій та їх конфесійні відмінності, яких у нашому дослідженні нобеліантів є майже двадцять. Тому буде слушно звернутися до Е. Фромма, який із діючих різних ознакових типологій релігії, використав тільки одну, але багатогранну відмінність, поділивши їх на авторитарні і гуманістичні [9, с. 166]. Для прикладу, до першої групи він відносить кальвінізм та подібні до нього, а до другої – ранній буддизм, даосизм, християнство (як бачимо без кальвінізму). Кожна із цих груп по-різному впливає на зв'язок людини із Богом (надприроднім, трансцендентним тощо) і, відповідно, на розкриття розумових можливостей у сенсі пізнання світу, його натури і себе. Головним елементом авторитарної релігії є, крім послуху, пошанування і поклоніння Богові чи трансцендентному, повна капітуляція перед силою (силами), яка знаходиться за межами людини. У такій капітуляції людина втрачає свободу вибору, незалежність і цілісність як індивід. Із теології Ж. Кальвіна, яку, як приклад, наводить Е. Фромм, випливає, повна зневага самого себе, підпорядкування розуму Богові, покірність сильній владі, тобто «у авторитарній релігії Бог є символом влади і сили, він володіє, а людина – абсолютно безсильна» [9, с. 167]. Натомість «гуманістична релігія, навпаки, вибирає центром людину і її сили. Людина повинна розвивати свій розум, щоб зрозуміти себе, своє ставлення до інших і своє місце у Всесвіті. Вона повинна осягнути істину із врахуванням своєї обмеженості і своїми можливостями. Вона повинна розвивати свою здатність любові до інших, як і до себе, і відчутти єдність усіх живих істот» [9, с. 168]. Подібне твердив у своєму вченні Будда, а саме, «якщо людина робить хоча б один крок до істини, вона повинна прагнути жити, розвиваючи здібності розуму і любові до всіх людських істот» [9, с. 169].

Відходячи із проаналізованої відмінності релігій і повертаючись стисліше на вектор релігія-наука, відзначимо дотичності, взаємозв'язки і взаємовпливи цього аспекту. Незаперечним є те, що

«засновники усіх великих східних і західних релігій вважали вищою метою життя піклування про людську душу і розкриття сил любові і розуму» [9, с. 208], тобто, якщо умовно ототожнити розум із наукою чи шляхом до наукових відкриттів, то з цього випливає, що наука не є загрозою для релігії, ні відкриття, загалом, у галузі природознавства, ні, загалом, у галузі соціальних наук. Бо, наприклад, розуміння природи людини і законів її існування швидше допомагає розвитку релігійних настанов, ніж загрожує їм. Е. Фромм стверджує, що «для релігії небезпеку являє не наука, а практика повсякденного існування... Людина турбується про ефективність і успіх, а не про щастя і розвиток душі... В найбільшому ступені релігійній настанові загрожує... ринкова орієнтація сучасної людини» [9, с. 208], яка стала домінуючою в сучасній епосі.

Ці аспекти розглядаються в енциклопедії Бенедикта XVI «Caritas in Veritate» («Любов у Істині»), оприлюдненій у Ватикані 27 червня 2009 р., яка розглядає взаємозв'язки сфер сакрального і секулярного у процесах суспільного життя в сучасному глобалізованому світі, акцентуючи на тому, що розвиток індивіда підлягає деградації, якщо він (індивід) прагне бути єдиним творцем себе самого, відповідно, це стосується й народів, якщо людство вважає, що може «створитися по-новому, послуговуючись «чудами техніки»» [10, § 68].

Наукові відкриття та їх практичне застосування, прогрес у новітніх технологіях, їх глобальне впровадження у всі сфери життєдіяльності загрожує формуванню такої ментальності («техніцистичної»), яка направлена на ототожнення істини із річчю та відсуненню істини на манівці людської свідомості від шляху до трансцендентного або від гармонії віри і розуму. Натомість інша ментальність, інтелігентна, є дорогою до прогресу, бо може осмислити річ, техніку, технології, робити наукові відкриття і використовувати їх в практиці, але вона ще й також в стані усвідомити і зрозуміти людський, гуманістичний сенс своєї діяльності, себе самої у всьому спектрі свого ж буття [10, § 70], а також суспільства у якому вона діє і водночас не перестає пізнавати Всесвіт.

Але, коли верх бере абсолютизація техніки, відбувається зміщення засобів і мети, зокрема, наприклад, підприємець вважатиме єдиними критеріями своєї діяльності продукційний зиск, фінансовий прибуток, а також, так би мовити, прогресивну стабільність свого бізнесу. Тому в енциклопедії папа Бенедикт XVI вважає, що тільки завдяки біотехніці може вирішитися актуальна проблема між абсолютизмом техніки і морально-духовною відповідальністю людини, а саме: «людина є витвором самої себе чи також залежить від Бога?» [11, с. 297], чи наукові відкриття вирішують проблему «розуму відкритого на трансценденцію, або розуму, замкненого в іманенції, своїй внутрішній свідомості. Папа Бенедикт XVI пропонує для цієї дилеми такий вихід: розум і віра повинні взаємно підтримувати один одного, тільки в їх гармонійній єдності пролягає шлях до прогресу для цілісного розвитку людства, тобто: «Стимульований чистим технічним діянням розум без віри приречений на загибель в ілюзії власної всемогутності. Вірі без розуму загрожує ізоляція від конкретного життя особистостей» [10, § 74]. У техніці, як зазначає Папа, «виражається висота людського генію», тому що «людина пізнає саму себе і реалізує свою людськість», бо техніка «виявляє людину в її аспіраціях до розвитку» і тому вписується до Божого наказу «управління і за доглядання довірливим» [10, § 69]. Тому дуже важливим і необхідним є навчитися жити у світі техніки і новітніх технологій, із найменшими втратами поєднати технічний прогрес із гуманістичними, в тому числі релігійними метами [12, с. 38], щоб зберегти загальнолюдську моральність. Тобто, необхідно дотримуватися природних, а ще точніше – моральних законів, які «містять такі чесноти, як справедливість, неупередженість, і всі ті душевні якості, які схиляють людину до миру і милосердя» [13, с. 269]. Яскравим прикладом останнього, хоч це не аспект даного дослідження, є те, що серед лауреатів Нобелівської премії Миру є сім духовних осіб і дві релігійні організації, а лауреатами у інших галузях (фізиці, хімії, фізіології та медицині, літературі а також ще й премії Миру) є ще сорок дев'ять осіб, які мали стислу дотичність до походження із релігійних родин чи до глибокого релігійного виховання і навчання.

Отож, наука, культура, політика, а також ідеї західної цивілізації «значним чином сформувалися під впливом іудео-християнської релігійної традиції» [3, с. 8]. Але наше дослідження показує, що ці компоненти суспільної життєдіяльності також сформувалися і розвивалися й під впливом, нехай не таким чисельно охоплюючим, щодо лауреатів, загалом, – східної філософсько-етичної і релігійної традиції (буддистської, індуїстської, ісламської). Але із усіх 911 лауреатів-нобеліантів не усі, мали безпосередню дотичність до релігії як духовні особи, чи вихідці із родин духовних осіб. Та слід все ж взяти до уваги, що релігія – не тільки індивідуально-трансцендентний феномен, але й явище суспільне, тому безпосередньо чи опосередковано стосується складників суспільства: людей, груп чи різновекторних інституцій, в даному випадку – наукових. Тому «навіть, якщо людина заявляє, що не належить до жодної конфесії, система її мислення, мова і загальні уявлення несуть на собі відбиток релігії, хоча її вплив не обов'язково є самоочевидним» [3, с. 8]. І як зазначив один із науковців: наука – це потяг до створіння, а релігія – це потяг до Творця.



**Список використаних джерел**

1. Чекман І. С. Родина Нобелів. К.: ПВП «Задруга», 2007. 152 с.
2. Лауреаты Нобелевской премии: Энциклопедия: А-Л / Пер. с англ. М.: Прогресс, 1992. 740 с.
3. Томпсон М. Философия религии. М.: ФАИРА-ПРЕСС, 2001. 384 с.
4. Шкляр Л.С., Шпиталь А.Г. Під знаком Нобеля. Лауреати Нобелівської премії з літератури 1901–2006. К.: Грамота, 2006. 504 с.
5. Лауреаты Нобелевской премии: Энциклопедия: М-Я / Пер. с англ. М.: Прогресс, 1992. 861 с.
6. Нобелевские лауреаты по литературе, медицине, химии, физике, экономике и мира с 1901 по 2016 год. URL: [www.webcitation.org/6HJHj6KSk/Nobeliat.ru](http://www.webcitation.org/6HJHj6KSk/Nobeliat.ru) (дата звернення 01.02.2017).
7. Головащенко С.І. Історія християнства: Курс лекцій: Навч. посібник. К.: Либідь, 1999. 352 с.
8. Релігієзнавчий словник / За ред. професорів А.Колодного і Б.Лобовика. К.: Четверта хвиля, 1996. 392 с.
9. Э. Фромм. Психоанализ и религий // Сумерки богов / Сост. и общ.ред. А. А. Яковлева: Перевод. М.: Политиздат, 1989. 389 с.
10. Бенедикт XVI. Энциклика о целостном человеческом развитии в любви и истине: Caritasin Veritate. М.: Изд-во Францисканцев, 2009. 112 с.
11. Яроцький П.Л. Релігієзнавство. (Сучасні релігійні процеси у світі й Україні). К.: Кондор, 2013. 442 с.
12. Рубенис А. А. Техника и нравственность / Этическая мысль: Науч.-публицист. чтения. 1991 / Общ.ред. А. А. Гусейнова. М.: Республика, 1992. С. 38–53.
13. Гоббс Т. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної / Пер. з англ. К.: Дух і Літера, 2000. 606 с.

**References**

1. Chekman I. S. Rodyna Nobeliv [Family of Nobels]. K.: PVP «Zadruha», 2007. 152 s.
2. Laureaty Nobelevskoi premii: Entsiklopediya: A-L [Winners of the Nobel Prize: Encyclopedia: A-L] / Per. s ang. M.: Progress, 1992. 740 s.
3. Tompson M. Filosofiya religii [Philosophy of Religion]. M.: FAIRA-PRESS, 2001. 384 s.
4. Shklyar L.Ye., Shpytal' A.H. Pid znakom Nobelya. Laureaty Nobelivs'koyi premiyi z literatury 1901–2006 [Under the sign of Nobel. Nobel Prize winners in literature from 1901–2006]. K.: Hramota, 2006. 504 s.
5. Laureaty Nobelevskoi premii: Entsiklopediya: M-Ya [Winners of the Nobel Prize: Encyclopedia: M-Ya] / Per. s ang. M.: Progress, 1992. 861 s.
6. Nobelevskie laureaty po literature, meditsine, khimii, fizike, ekonomike i mira s 1901 po 2016 god [Nobel laureates in literature, medicine, chemistry, physics, economics and the world from 1901 to 2016]. URL: [www.webcitation.org/6HJHj6KSk/Nobeliat.ru](http://www.webcitation.org/6HJHj6KSk/Nobeliat.ru).
7. Holovashchenko S.I. Istoriya khrystyanystva: Kurs lektsiy [History of Christianity: Course of lectures]: Navch. posibnyk. K.: Lybid', 1999. 352 s.
8. Relihiyevnavchyy slovnyk [Religious dictionary] / Za red. profesoriv A.Kolodnoho i B.Lobovyka. K.: Chetverta khvylya, 1996. 392 s.
9. E. Fromm. Psikhooanaliz i religii [Psychoanalysis and Religions]. Sumerki bogov / Sost. i obshch.red. A. A. Yakovleva: Perevod. M.: Politizdat, 1989. 389 s.
10. Benedikt XVI. Entsiklika o tselostnom chelovecheskom razvitiy v lyubvi i istine: Caritasin Veritate [Encyclical about the integral human development in love and truth: Caritasin Veritate]. M.: Izd-vo Frantsiskantsev, 2009. 112 s.
11. Yarots'kyu P.L. Relihiyevnavstvo. (Suchasni relihiyni protsesy u sviti y Ukrayini) [Religious studies. (Contemporary Religious Processes in the World and Ukraine)]. K.: Kondor, 2013. 442 s.
12. Rubenis A. A. Tekhnika i nravstvinnost' [Technique and Morality]. Eticheskaya mysl': Nauch-publitsist.chteniya. 1991 / Obshch.red. A. A. Guseinova. M.: Respublika, 1992. S. 38–53.
13. Hobbs T. Leviafan, abo Sut', budova i povnovazhennya derzhavy tserkovnoyi ta tsyvil'noyi [Leviathan, or Essence, structure and powers of the state church and civil] / Per. z anhl. K.: Dukh i Litera, 2000. 606 s.

**Ярослав Стоцкий****НАУКА И РЕЛИГИЯ СКВОЗЬ ПРИЗМУ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЛАУРЕАТОВ НОБЕЛЕВСКОЙ ПРЕМИИ (ЗА ИСКЛЮЧЕНИЕМ НОБЕЛИАНТОВ ПРЕМИИ МИРА)**

*В статье исследовано и кратко освещено биографии лауреатов нобелевских премий в областях физики, химии, физиологии и медицины, литературы, которые были выходцами с семей священнослужителей и тех, которые получили глубокое религиозное воспитание с образованием, проведено социологический анализ их религиозной и конфессиональной принадлежности. А также проанализировано какая существует взаимосвязь влияния науки на религию и религии на науку в человеческой истории.*

*Ключевые слова: наука, религия, вера, литература, физика.*

**Yaroslav Stotskyi****SCIENCE AND RELIGION IN LIGHT OF NOBLE LAUREATES' PRACTICE (EXCEPT NOBLE PEACE PRIZE WINNERS)**

*The article investigates and briefly deals with biographies of Noble Prize laureates in the fields of physics, chemistry, literature, physiology and medicine, who came from clergy families and those winners who obtained profound religious education. Sociological analysis on their religious and confessional affiliation was conducted. The author of the article also investigates the interrelation of the impact of science onto religion and vice versa.*

*Key words: science, religion, confession, literature, physic.*